

Meranie kreditného rizika korporátnych klientov

Measuring credit risk of corporate clients

Lenka ŠKODOVÁ

Abstrakt:

Kreditné riziko ako najstaršie a najdôležitejšie spomedzi finančných rizík, jeho správna identifikácia a meranie patrí neodmysliteľne k teoretickému výskumu ale i k dôležitej problematike vo všetkých bankových inštitúciách. Cieľom tohto článku je poukázať na dôležitosť správnej identifikácie a merania kreditného rizika v bankách na úrovni jednotlivých úverových obchodov pre klientov SME a veľké a nadnárodné spoločnosti. Podstatu tvorí používanie externých ratingov vypracovaných ratingovými agentúrami a interných ratingov zostavených na základe vnútrobankových smerníc a štandardov. Dôležitosť úverového ratingu spočíva v identifikácii finančného zdravia spoločnosti, ktorá je alebo má byť financovaná bankou, ale taktiež ho môžeme zaradiť ako indikátor.

Abstract:

Credit risk as the oldest and most important risk among the financial risk, its proper identification and measurement belongs to the theoretical research but also to the important issue of all banking institutions inherently. The aim of this article is to refer the importance of the correct identification and measurement of the credit risk at the level of individual credit transactions for the SME clients and large companies in the banks. All the process is based on the usage of the external ratings prepared by the renowned rating agencies or on the internal ratings compiled on the internal bank directives and standards. The importance of the credit rating is to identify the companies' financial health that is or will be provided by the bank but it can be included as the most important indicator for setting the price.

Kľúčové slová:

Kreditné riziko, úverový rating, kvalitatívne faktory, kvantitatívne faktory, meranie kreditného rizika

JEL: G21

Vedecký časopis FINANČNÉ TRHY, Bratislava, Derivat 2017, ISSN 1336-5711, 1/2017

1. Úvod

Hodnotenie kreditného rizika je vysoko aktuálnou témou v čase, kedy doznievanie globálnej finančnej krízy ovplyvňuje nielen chod reálnej ekonomiky ale i činnosť bankových inštitúcií a procesov v rámci ich fungovania. Meranie kreditného rizika formou ratingov pre úverovaných klientov všetkých segmentov vytvára priestor pre teoretický výskum ale i praktickú časť v aplikáciách komerčných bánk. Je dôležité, aby banky rozlišovali jednotlivé segmenty a zodpovedne pristupovali k ratingovému hodnoteniu svojich klientov, a aby pravidlá, ktoré boli vytýčené počas krízy, zostali i naďalej v platnosti, a aby kvalitatívne kritériá boli naďalej prehĺbované.

2. Teoretické vymedzenie úverového rizika a merania úverového rizika

Polouček tvrdí, že úverové riziko je spôsobené premenlivosťou výnosov, ktoré vo veľkej väčšine vyplývajú z úverových operácií banky. „Tie môžu byť predovšetkým výsledkom strát z poskytnutých úverov a nesplatených cenných papierov, do ktorých banka investovala. Ide teda o riziko, že protistrana nebude ochotná alebo schopná dodržať včas svoje záväzky z už uzavretých úverových obchodov. Ako potvrdzuje celý rad prípadov, takými nesolventnými dlžníkmi môžu byť nielen firmy, iné banky alebo finančné inštitúcie ale tiež vlády a obce.“ Vzhľadom na elimináciu kreditného rizika musia bankové inštitúcie využívať celý rad postupov; preverovanie a monitorovanie klientov, vytváranie dlhodobých a pevných vzťahov s klientmi, využívať zodpovedne sekundárne zabezpečenie úverových obchodov. (Polouček, 2006)

Podľa Revendu a kol. sú banky vystavené mnohým druhom rizika a len ich správna identifikácia, kvantifikácia a riadenie efektívne eliminuje dopady vyššie spomínaných rizík. Banky sa snažia maximalizovať zisk, a preto realizujú aj operácie, pri ktorých musia strpieť určitú mieru rizika, inak v prípade nízkorizikových operácií by bol výrazne ovplyvnený zisk negatívnym smerom. Revenda a kol. považuje úverové riziko medzi najdôležitejšie druhy spomedzi bankových rizík, okrem iného i úrokové, menové, likvidné riziko a riziko nesolventnosti. „Úverové riziko spočíva vo svojej podstate v tom, že klient či obchodný partner banky nedodrží dohodnuté podmienky finančnej transakcie a banke tým vznikne finančná strata. Úverové riziko je závislé od štruktúry a kvality súvahových aktív banky a mimobilančných obchodov. Vyplýva pre banku z platobnej neschopnosti či platobnej nevhôle dlžníkov splatiť svoje záväzky voči banke, ktoré pochádzajú zo splatných úverov vrátane

úrokov, ale i z cenných papierov, ktoré má banka v portfóliu, poskytnutých záruk, devízových obchodov, z obchodov na peňažnom trhu atď.“ (Revenda, s. 121, 122)

„Úverové riziko (credit risk) je rizikom straty za zlyhanie (default) partnera (dlžníka) tým, že nesplní svoje záväzky podľa podmienok kontraktu, a tým spôsobí majiteľovi pohľadávky (veriteľovi) stratu“ (Jílek, 2000, s. 15).

Medved' považuje riziká za nevyhnutnú súčasť ľudských aktivít a tvrdí, že na finančných trhoch existujú finančné riziká, ktoré definuje ako možnú finančnú stratu. Za päť hlavných finančných rizík považuje úverové, trhové, likvidity, operačné a obchodné riziko.

Úverové riziko člení na:

- priame úverové riziko,
- riziko úverových ekvivalentov,
- riziko vysporiadania a
- riziko úverovej angažovanosti.

Podľa Medved'a je riadenie úverového rizika zložitým procesom a považuje ho za historicky najstaršie a najvýznamnejšie riziko zo všetkých finančných rizík a rozoznáva vonkajšie úverové hodnotenie, vnútorné úverové hodnotenie bodovanie.

Pod vonkajším úverovým hodnotením rozumie predovšetkým vytváranie ratingov krajín, dlhopisov, úverov a pôžičiek známymi ratingovými agentúrami. Za najznámejšie považuje Standard & Poor's, Moody's, Fitch, IBCA, Duff a Phelps a Thomson Financial BankWatch, kde prvé tri menované majú celosvetovú pôsobnosť a renomé.

„Vo väčšine prípadov inštitúcie (hlavne banky) musia použiť vnútorné úverové hodnotenie. V bankách ho vykonávajú úveroví pracovníci, ktorí identifikujú všetky relevantné kritériá o dôveryhodnosti dlžníka. Štandardné kritériá pre všetkých dlžníkov neexistujú. Jednotlivým kritériám sa priraduje váha a následne posledným krokom je sčítanie vážených kritérií.“ (Medved', 2012, s 278).

Príčiny vzniku kreditného rizika sa delia na externé a interné. Pod externými rozumieme také riziká, ktoré sú dané mimo pôsobnosti banky, sú zapríčinené vývojom celkovej ekonomiky, politickou situáciou v krajine a pod. Interné riziká sú ovplyvnené vnútornými

rozhodnutiami banky (napr. rozhodnutie o tom, na ktoré segmenty trhu sa bude banka pri úverovaní zameriavať).

„Z dôvodu existencie týchto interných a externých príčin je potrebné úverové riziko riadiť už na úrovni jednotlivých úverových obchodov. Úverový postup možno rozdeliť do nasledujúcich krokov:

- identifikácia úverového rizika,
- meranie úverového rizika,
- zabezpečenie úverového rizika,
- sledovanie úverového rizika.“ (Medved', 2012, s. 290)

Pod identifikáciou úverového rizika rozumie identifikáciu rizika klienta, rizika krajiny, rizika z koncentrácie.

Pri meraní úverového rizika sa kvantifikuje riziko, teda určenie možnej straty z úverových obchodov. Na základe kvantifikácie rizika sa banka rozhodne, či obchod uskutoční, v akej výške, s akou cenou a zabezpečením, ako bude tvoriť rezervy alebo opravné položky. Finálnym produktom merania rizika je stanovenie ratingu klienta a tým jeho bonity. Rating môžeme rozlíšiť na externý a interný a rozlišujeme externý rating (vypracovaný ratingovou agentúrou) a interný rating, ktorý určuje na základe svojich procesov banka. Oba ratingy sú vyjadrené na základe stupnice.

Zabezpečenie úverového rizika predstavuje sekundárne zabezpečenie formou osobného (ručenie alebo prístupenie k záväzku treťou osobou) alebo vecného zabezpečenia (hnutel'ný a nehnuteľný majetok, cenné papiere, zásoby).

Pod sledovaním úverového rizika chápeme sledovanie zmien a trendov vo vývoji rizikovosti úverových pohľadávok. Banka by mala dodržiavať určité zásady.

Podľa Klimikovej sa nielen kreditné, ale i trhové riziko a riziko likvidity hodnotí na základe číselných ukazovateľov. „Hodnotenie miery rizika pre kreditné riziko, trhové riziko a riziko likvidity sa robí štvrťročne“. (Klimiková, s. 326)

„Bonitou klienta sa rozumie súhrnné označenie pre kvalitu právnych, finančných a ekonomických charakteristík klienta, ktoré sú dôležitým indikátorom jeho schopnosti

a ochoty splniť záväzok voči banke. Ratingom sa rozumie proces stanovenia bonity klienta a jej vyjadrenie pomocou pevne stanovenej stupnice.“ (Kašparovská, 2006, s.75)

Tejto problematike sa venuje aj predkladaný príspevok. Meraniu a i riadeniu kreditného rizika sa vo svojich prácach venujú i autori Belás, Cipovová, Doležal, Hlawiczka (2014).

3. Zhodnotenie merania kreditného rizika na Slovensku

Bankové domy na Slovensku rozdeľujú svoju klientelu do niekoľkých segmentov: retailoví klienti – občania, retailoví klienti – mikropodnikatelia, firemní klienti – SME podnikatelia, firemní klienti – veľké a nadnárodné spoločnosti, finančné inštitúcie, verejný sektor a zahraničie.

Značnú časť obsluhovaného portfólia tvorí segment SME. Malé a stredné podniky plnia veľmi dôležitú úlohu v rámci ekonomického systému ako takého. Tento špecifický segment zabezpečuje veľkú konkurenciu a tým zabraňuje monopolným zámerom. Jeho flexibilita podnecuje k akcelerácii inovačného cyklu. Vo vzťahu k veľkým a nadnárodným spoločnostiam je však ich pozícia menej pozitívna a priaznivá. Vzhľadom na špecifickú klientelu a veľké objemy úverov, ktoré banky poskytujú tak ako veľkým a nadnárodným spoločnostiam, tak i stredným a malým podnikom, banky pristupujú zodpovedne k riadeniu úverového rizika a dlhodobo uplatňujú prísne kritériá pri posudzovaní bonity klienta a jeho úverovej spôsobilosti.

Optimálna metóda je zaistená internými ratingovými metódami v rámci vnútorných procesov banky. Samotné ratingové hodnotenie klienta slúži len na stanovenie bonity klienta. Banky využívajú i ratingy externých renomovaných agentúr (Standard & Poor's, Moody's, Fitch Ratings a. i.), kedy v procese pomocou prevodových mostíkov preklolí vypracovaný rating do svojich vnútrobankových ratingových štruktúr. V podmienkach Slovenskej republiky má vypracovaný externý rating len veľmi málo korporácií. Tento fakt je ovplyvnený i vysokou nákladovosťou a zverejňovaním pomerne pre firmy citlivých informácií, napríklad i vo vzťahu ku konkurencii. Vo všeobecnosti platí, že hodnotenie externými ratingovými agentúrami disponujú v podmienkach slovenského podnikateľského prostredia len spoločnosti kótované na burzách, resp. veľké medzinárodné podniky. Dcérske spoločnosti potom preberajú analogicky rating svojej materskej spoločnosti. Táto zásada platí vo väčšine prípadov aj pre podniky v skupine.

V ratingovom procese sa spracovávajú daňové výkazy minimálne za 2 ucelené účtovné obdobia. Vyhodnocujú sa i predikcie účtovných výkazov predovšetkým pri plánovanom poskytovaní investičných liniek. Rating vypracovaný na základe predikcií má však len informatívny charakter. Ako báza je považovaný ratingový výstup na základe minulých období a slúži nielen na zhodnotenie bonity klienta, ale v kombinácii s navrhovaným sekundárnym zabezpečením a dĺžkou úverového obchodu aj ako podklad pre cenu úveru.

Ratingové hodnotenie pozostáva zo sumarizácie finančného ratingu a nefinančného ratingu. Finančný rating predstavuje základný pilier celkového hodnotenia bonity klienta. Zahŕňa zhodnotenie finančnej situácie podniku na základe predložených výkazov klienta, s akcentom na odvetvie, v ktorom subjekt podniká a taktiež veľkosť podniku. Nefinančný rating zhodnocuje kvalitatívne kritériá. Čím je podnik väčší, tým väčší vplyv na výsledný rating má práve finančný rating a naopak. V zásade však platí, že ani nadpriemerné ohodnotenie kvalitatívnych parametrov v rámci nefinančného ratingu neovplyvní pozitívnym smerom celkový rating.

Hrad facts, resp. finančný rating sa zisťuje z posledných dvoch ročných účtovných závierok. Ukazovatele verne opisujú finančno – ekonomickú situáciu podnikateľského subjektu. Základné ukazovatele, ktoré determinujú finančný rating sú; tržby v pomere k cudzím zdrojom, schopnosť splácať záväzky z cash flow generovaným z podnikania, ročný vývoj tržieb, celková likvidita.

Uvedené ukazovatele realisticky a verne vypovedajú o finančnej situácie v podniku. Zahŕňa kapitálovú štruktúru, schopnosť splácať svoje záväzky, dobu obratu zásob a pohľadávok. Dosiahnutým hodnotám ekonomických ukazovateľov priradujú banky bodové hodnotenie a vzájomnou kombináciou a priradením váh na základe ich dôležitosti sa prevedú na výslednú hodnotu internej hodnotiacej škály, ktorá slúži na stanovenie výsledného finančného ratingu.

Nefinančný rating tvorí dôležitú časť ratingu klienta, nie však podstatnú. V čase, kedy sprísnené pravidlá regulátora vyvíjajú tlak na banky hodnotenie klientov dôsledne a presne.

Je dôležité, aby banky výraznejšie zapracovávali kvalitu nefinančného ratingu do celkového ratingu, nakoľko samotný nefinančný rating výrazne pomôže odhaliť riziká a následne aj samotné splácanie poskytnutých úverov. Samotné kvalitatívne hodnotenie na

základe nefinančného ratingu identifikuje možnosti, perspektívu ale i riziká a hrozby, ktoré sa môžu premietnuť vo fungovaní podnikov a tým aj v samotných finančných výkazov.

Analyzuje sa niekoľko faktorov. *Kvalita účtovníctva* otvára otázku existencie auditovaných účtovných výkazov, výroku audítora, samotnú audítorskú spoločnosť (významnejšie sú hodnotené audítorské spoločnosti spomedzi veľkej štvorky). Svoj význam má aj zhodnotenie relevantných kvalitných a promptných informácií zo strany účtovníka. *Vlastnícka štruktúra a manažment* sú hodnotené z hľadiska ich stability, štruktúry ale i transparentnosti vo vlastníckej štruktúre z pohľadu ekonomického ale i samotného personálneho prepojenia. Svoje miesto majú i skúsenosti v samotnom segmente podnikania. Prísnejšie by v budúcnosti mala byť posudzovaná i nástupnícka štruktúra v podniku, posudzovanie „one man show risk“, tj ako bude zabezpečené zastupovanie a nástupníctvo po odchode majiteľa z firmy z akéhokoľvek dôvodu.

Ďalším významným faktorom v škále nefinančného ratingu je i *posudzovanie kvality zamestnancov a organizácie v podniku*, kde banka skúma vzdelanie, prax, fluktuáciu pracovníkov firmy a samotnú organizáciu vo firme.

V rámci nefinančného ratingu sa skúma i vývoj odvetvia, cyklickosť a aktuálna fáza v cykle, trh, samotný trhovú podiel klienta, jeho vývoj, pozícia na trhu, skúma sa konkurencia a porovnáva sa s klientom. Klasifikuje sa kvalita vyrábaného produktu, resp. poskytovanej služby, ktoré tvoria „core business“ spoločnosti. Hodnotí sa i vo vzťahu k výrobkovej diverzifikácii, výhody, nevýhody produktov, ich nahraditeľnosť a životná fáza výrobku.

Kvalitatívnym faktorom je i kvalita infraštruktúry, ktorá dôležito ovplyvňuje prevádzku spoločnosti.

Významne sa posudzuje *závislosť na dodávateľoch a odberateľoch*, a to na základe ich percentuálneho podielu na tržbách spoločnosti, resp. nákladoch, ich nahraditeľnosť v prípade výpadku.

Kvalitatívna časť ratingu hodnotí i interné a externé negatívne informácie o klientovi, ktoré majú zásadný vplyv na jeho rating a tým aj poskytnutie, resp. neposkytnutie úverovej facility. Ide o negatívne informácie závažného charakteru, ako sú prebiehajúce súdne spory (môžu negatívne ovplyvniť finančno – ekonomické fungovanie firmy v budúcnosti v prípade rozhodnutia v neprospech klienta), vlastnícke spory, neplnenie si záväzkov voči štátnym

inštitúciám, negatívne skúsenosti banky v dôsledku neplatia istiny a príslušenstva, neplnenie zmluvných podmienok priebežne v minulosti.

Dôležitými informáciami pre kvalitatívne parametre vo finančnom ratingu sú aj podklady o plnení si svojich záväzkov z registra bankových úverov a záruk, informácie daňového úradu, sociálnej poisťovne a zdravotných poisťovní a rôzne iné externé informácie. Tieto informácie môžu mať tak zásadný a vážny charakter, že napriek dosiahnutému uspokojivému finančnému ratingu, kedy ešte klient podľa škály spadá medzi financovateľné podniky, môže byť spolupráca zo strany banky zamietnutá.

Všetky informácie, ktoré zabezpečujú vytvorenie celkového ratingu, či už kvantitatívneho alebo kvalitatívneho charakteru, sú dôsledne zberané a vyhodnocované bankou na základe rokovaní s klientom, resp. predkladaním úplných podkladov, ktoré banka poskytne klientom. Na ich základe sa následne po schválení ratingu a prvotnom posúdení úverových obchodov pre klientov vypracuje finančná a podnikateľská analýza klienta.

Rating klienta spolu s ohodnotením kolaterálu a dĺžkou navrhovaného úverového obchodu vplýva na samotnú cenu úveru. Určenie adekvátnej ceny, ktorá je stále relevantná vzhľadom na požiadavky trhu ale i vzhľadom k riziku predstavuje fakt, že banka môže poskytnúť klientovi lepšiu cenu a tým zlepšiť svoje postavenie v rámci konkurenčného prostredia. Klienti s lepším ratingovým hodnotením sú preto odmeňovaní bankou, a to lepšími cenovými podmienkami nielen v oblasti úrokových sadzieb ale i celkovo poplatkov, resp. banka vzhľadom na objem, typ a dĺžku úveru nevyžaduje dodatočné sekundárne zabezpečenie.

Bankové inštitúcie používajú ratingové systémy, ktoré sa neustále vyvíjajú, inovujú a prispôbujú novým požiadavkám a pravidlám regulátora. Platí, že ratingové systémy slúžia nielen ako základ na ohodnotenie bonity klienta, vytvorenie reálnej ceny úveru, riadenie kreditného rizika, ale i na výpočet kapitálovej požiadavky banky v závislosti na úverovom riziku.

Je dôležité pripomenúť, že hoci v čase krízy sa pravidlá poskytovania firemných úverov sprísnilo aj vzhľadom na sprísnenie hodnotenia ratingov, stále nachádzame priestor predovšetkým v oblasti kvalitatívnych parametrov, ktoré je potrebné vo všeobecnosti vnímať omnoho zodpovednejšie a striktnnejšie. Omnoho prísnejšie by sa mala zohľadňovať otázka doterajšej úverovej disciplíny klienta a priradiť jej v škále váh dôležité miesto.

Rating má dominantné postavenie v celom úverovom procese, pretože v prípade, že klient nesplní základné parametre pre rating a je vyhodnotený ako vysokorizikový klient nevhodný na financovanie, je len malá pravdepodobnosť, že mu bude úver poskytnutý. Vo väčšine prípadov sa jedná o situácie, kedy napr. je materská spoločnosť s dobrým výhľadom, ratingom optimálnym ratingom na financovanie, a ktorá je ešte ochotná a schopná pokryť riziko svojej dcéry, resp. žiadateľa o úver. Vtedy dcéra preberá ratingové hodnotenie matky.

Samozrejmosťou je a malo by pre budúcnosť i zostať ratingové hodnotenie všetkých ručiteľov, poddĺžnikov, resp. významných odberateľov a dodávateľov, ktorých výpadok by mohol značne ovplyvniť chod spoločnosti.

4. Záver

Banky posudzujú úverovú schopnosť klientov na základe kvantitatívnych faktorov (finančný rating) a kvalitatívnych faktorov (nefinančný rating) bonitu a tým aj úverovú spôsobilosť klienta. Modely pre hodnotenie úverového rizika sú dôležitou súčasťou celého úverového procesu a prechádzajú dynamickým vývojom, ktorý zahŕňa aj skvalitňovanie a sprísňovanie pravidiel v rámci jednotlivých faktorov. Riadenie úverového rizika malých a stredných firiem, ale taktiež aj veľkých a nadnárodných firiem je vysoko aktuálnou a páľčivou témou v oblasti teoretického ale i reálneho života v komerčnej banke.

Ratingové hodnotenie pozostáva zo sumarizácie finančného ratingu a nefinančného ratingu. Finančný rating predstavuje základný pilier celkového hodnotenia bonity klienta. Zahŕňa zhodnotenie finančnej situácie podniku na základe predložených výkazov klienta, s akcentom na odvetvie, v ktorom subjekt podniká a taktiež veľkosť podniku. Nefinančný rating zhodnocuje kvalitatívne kritériá. Čím je podnik väčší, tým väčší vplyv na výsledný rating má práve finančný rating a naopak. V zásade však platí, že ani nadpriemerné ohodnotenie kvalitatívnych parametrov v rámci nefinančného ratingu neovplyvní pozitívnym smerom celkový rating.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- [1] MEDVEĎ J et al. (2012), BANKY teória a prax, pg. 271 – 293
- [2] CHOVANCOVÁ B. et al.(2006), Finančný trh., pg. 225 - 226
- [3] PETRJANOŠOVÁ, B. (1996), Bankovní management
- [4] ZIEGLER, K. et al. (1997), Finanční řízení bank
- [5] Schierenbeck, H. (2001), Ertragsorientiertes Bankmanagement 7. vydanie
- [6] KLIMIKOVÁ et al. (2012), Bankový manažment a marketing I., pg. 326
- [7] JÍLEK, J (2000), Finanční rizika. 1. Vydání, pg. 15
- [8] POLOUČEK et al. (2006), Bankovníctví, pg. 305 - 309
- [9] REVENDA Z., et al. (1996), Peněžní ekonomie a bankovníctví, pg. 122 - 123

Ing. Lenka Škodová

University of Economics in Bratislava

The Faculty of National Economy, Department Banking and International Finance

Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava, Slovakia

E-mail: skodova.lenka@gmail.com